

Bartholomæus Ziegenbalg. *Wippenfis Sanae Ecclesiae ex Indis collecta Praefectus*

A. FRIDERICO IV. *Caroli primo Regis Saxe Slesvici Ducum Orientalis imperii anno 1705 Damalorum linguam Tranquebaricae didicit 1708. Scholam Indalensem aperuit, et eidem ad predicandum gratulæ verbum extulit 1707. Novum V. Testamentum in linguam Damalicam vertere cepit 1710. Praefect 1710. Libello catechetico in lingua Slesvici publicavit, 1712, 1714. In Europam reverte gentes Indicas qui CHRISTI nomine profertur, commendavit grammatice Damalicam composuit et in Missis. Christianis. Hesperis edidit salutavit 1711. Missis Societas Indica permisit in Angliam navi ad gentem Malabaricam redit 1718.*

Scilicet. Goussier. Paris. Londini.

L. Simon. 16. 17.

Bartholomæus Ziegenbalg, Grundlægger af Bogtrykkeriet i Trankebar.

DET DANSKE TRYKKERI I TRANKEBAR

1712-1845

AF VOLMER ROSENKILDE

CHRISTIAN IV var jo paa mange Omraader en af vore mest energiske og handlekraftige Konger, og ogsaa inden for dansk Bogproduktion kom et enkelt Udslag af hans Foretagsomhed i Tidens Løb til at sætte Spor, nemlig inden for det efter hollandsk og engelsk Forbillede 17. Marts 1616 oprettede privilegerede østasiatiske Kompagni. Tre Aar senere, den 16. Maj 1619, naaede senere Rigsadmiral Ove Gjedde paa Kompagniets første Rejse Ceylon med flere Skibe og opnaaede bl. a. Erhvervelsen af Havnebyen Trankebar paa Østkysten af Dekan i Distriktet Tandschor, hvor det endnu eksisterende Fort Dansborg blev anlagt. I Christian IV.s Tid blev der dog ikke spundet Guld paa det ostindiske Eventyr; gennem hele det 17. Aarhundrede drev man med Afbrydelser Handel paa Kolonien med vekslende Udbytte, men i Almindelighed var det tabgivende. Først i det 18. Aarhundrede, efter at et nyt asiatisk Kompagni ved Oktroj af 12. April 1732 havde faaet sine Privilegier stadfæstet, udviklede Selskabet sig til et Foretagende af virkelig Betydning for Danmarks Handel, og de heldige Aktieindehavere indvandt gennem en Række Aar rigt Udbytte, fra 20 helt op til 50% af deres Indskud.

Det var dog ikke Handelskompagniet, der kom til at lægge Grund til, at dansk Boghistorie fik en Udløber i det fjerne Indien, men derimod et Forsøg paa at indføre Kristendommen blandt de indfødte i den danske Koloni. Efter Datidens Opfattelse var en Regent ansvarlig for sine Undersaatters religiøse Undervisning. I Trankebar fandtes vel Kolonipræster til Varetagelse af de danske Embedsmænds aandelige Fornødenheder, men de maa ikke have været i Stand til eller haft Interesse for at beskæftige sig med de indfødte. Vistnok efter Tilskyndelse af Prins Jørgens tyske Sekretær Heinrich Wilhelm Ludolf ønskede Frederik IV at udsende Missionærer til Trankebar. Man søgte først herhjemme efter interesserede, og det maa siges at være lidt beskæmmende, at der ikke meldte sig brugelige Aspiranter til den eventyrlige Færd. Men saa skaffedes fra Halle de pietistiske Kandidater Bartholomæus

Ziegenbalg og Heinrich Plütschau, der den 29. November 1705 afsejlede til Trankebar.

Det var den første evangeliske Mission i hele Indien, og indtil Danmark 140 Aar senere i 1845 afhændede sine Koloniinteresser i Indien til England, skulde denne Mission – i det mindste teoretisk – komme til at virke under dansk Overøvrighed. Et meget stort Menneskemateriale, mere end tresindstyve Missionærer foruden langt flere underordnede Medhjælpere, samt store Pengemidler fra baade Danmark, England og Tyskland blev i denne Tid sat ind paa Opgavens Løsning. Men Resultatet stod ikke i Forhold til Anstrelgelserne. I 1845, det Aar, da Danmarks Andel i Sagen ophørte, skrev en af Missionærene hjem: »Wenn ich nun auf Indien sehe, und wie gross der Erfolg der Missionsthätigkeit gewesen ist, so ist er bis jetzt sehr wenig ermuttigend; denn die Anzahl der Bekehrten ist noch immer eine sehr geringe.« Det tør vistnok siges, at det skortede paa Ledelse. Plan og Oversigt savnes, efter at den første og eneste Organisator Ziegenbalg i 1719 døde. De fra Missionen hjemsendte Beretninger viser det. De blev trykt i Halle under Titel »Der kgl. Dän. Missionarien aus Ost-Indien . . . Berichten«. Det er et Monstrum, der for de 140 Aar omfatter mere end 25.000 Kvartsider. Uden Plan og Orden gengives løst og fast af Breve, Dagbøger, Rejseberetninger o. s. v.

Det er fristende at drage Sammenligning mellem Missionen i Trankebar og det tilsvarende Arbejde i Grønland, der omtrent samtidig blev paabegyndt og gennem de samme Aar virkede med langt mindre Indsats af Mennesker og Penge, men med bedre Resultat. Maaske skyldes det, at man paa Grønland virkede mere kulturelt oplysende i Almindelighed, mens man i Indien i højere Grad indskrænkede sig til Omvendelsesarbejde. I Betragtning af, hvor mange Mennesker der var i Arbejde i Indien, er det forbavsende, hvor lidt der foreligger trykt om Landet, dets Natur, Indbyggere og deres Kultur. Det skal sammenstykkes af spredte Bemærkninger i Breve og Indberetninger.

Bedst gik det i Begyndelsen. Ziegenbalg fik Lejlighed til at demonstrere en fremragende Dygtighed baade som Organisator og Sprogmand. I Løbet af forbløffende kort Tid sætter han sig ind i Sproget og er 1708 saa fortrolig med Tamulisk, at han paabegynder Oversættelsen af det nye Testamente, som han fuldender 31. Marts 1711. Han er straks klar over, hvor stor praktisk Betydning et Bogtrykkeri vil have, og skriver 22. August 1708 hjem: »Wir wünschen aber hierbey sehr, dass alhier möchte eine Malabarische [Tamu-

lische] und Portugisische Buchdruckerey können angestellet werden, damit man nicht so gar viel Unkosten auf das Abschreiben der Bücher wenden dörfte«. – Senere henvises til den Betydning, Bogtrykkerkunsten havde for Reformationen paa Luthers Tid. Han meddeler, at han holder 6 indfødte Skrivere i Huset og fortsætter: »Aber diejenigen Bücher, so da von unserer Christlichen Religion in dieser Malabarischen Sprache sind geschrieben worden, und so wol unserer Gemeinde, als auch denen Heyden communiciret werden sollen, so scheineth es schlechterding gantz nothwendig zu seyn, dass man selbige drucke, sintemal selbige im Abschreiben über die massen sehr verfälschet werden, auch ungemeyne Unkosten verursachen.« Og det lykkedes virkelig Ziegenbalg at faa stillet et Trykkeri til Raadighed, men det blev hverken fra Modermissionen i Halle eller fra Danmark, det skulde komme, men fra England.

I 1709 var det engelske »Society for Promoting Christian Knowledge« traadt i Forbindelse med Missionærerne i Trankebar. Det blev af største Betydning for Missionens Trivsel. Næsten aarlig hører man om Modtagelsen af store Gaver i Penge og Naturalier. Og i 1711 afsender man fra London en fuldstændig Trykpresse med latinske Typer og alt nødvendigt Materiel samt 100 Ris Papir. Men da man indsaa, at det hele vilde være nytteløst, saafremt man manglede en duelig Person til at forestaa det og iøvrigt bistaa Missionærerne, saa valgte man hertil den tyskfødte Jonas Finck, der i nogle Aar havde arbejdet som Lærer ved den tyske Skole i London og ofte havde udtrykt Ønske om at rejse til Ostindien. Han blev optaget i Selskabets Tjeneste og maatte hurtigt gennemgaa en Bogtrykkeruddannelse for at kunne lette Missionærerne ved Forarbejdelsen af nogle Skolebøger og mindre Traktater, indtil en dygtig Bogtrykker senere kunde sendes. Foruden Trykkeriet m. v. og Jonas Finck sendte det engelske Selskab med samme Skibslejlighed 250 Eksemplarer af en portugisisk Oversættelse af Matthæus-Evangeliet.

Men i Brasilien blev Skibet opbragt af Franskmændene og maatte løskøbes, før Rejsen kunde fortsættes. De 250 Bøger lod Franskmændene dog uddele blandt Portugiserne i Brasilien, og man udtalte senere det Haab, at »der HErr vielleicht noch eine Frucht aus solchem Saamen des Worts zu seiner Zeit hervor bringen kan«. Under den videre Rejse døde Jonas Finck, mens Papir og Trykkeri naaede vel frem; den 9. Juni 1712 fik Missionærerne Underretning om, at Skibet havde naaet Madras. Der var øjensynlig nogen Vanskelighed med at faa Trykkeriet udleveret – Forholdet mellem Missio-

nærerne og Handelskompagniet var langt fra godt – men i August 1712 meddeles, at Kasserne er frigivet og overtaget af Missionærerne. »Nachdem nun diese Drucker-Presse mit denen Lettern, Papier und andern Mobilien, uns in Augusto 1712 ausgeliefert war, fügte sichs eben, dass ein Buchdrucker bey der hiesigen Compagnie als ein Soldat in Diensten stund. Diesen baten wir loss, und gaben ihm anfänglich 5 und hernach 8 Thlr. alle Monate zum Salario. Durch welchen wir im Namen Gottes Portugisische Büchlein setzen und drucken lassen konten«.

Den 17. Oktober 1712 var det første Arbejde færdigt fra Trykkeriet. Titlen lyder »A ordem da Salvaçãõ«, og Indholdet forklares at være »Fragen von den Glaubens-Lehren, mit Sprüchen bewiesen . . . Diese Fragen, die in folgenden Jahren ohne die Sprüche in beyden Sprachen [Portugisisk og Tamulisk] mehrmals gedruckt und Ordnung des Heyls genannt worden, sind die von des Herrn Pastor Freylinghausens Grundlegung der Theologie befindliche Ordnung der Glaubens-Articul, in Fragen verfasst, nicht aber dessen Ordnung des Heyls, wie man sonst aus deren Benennung schliessen könnte.« Som en Prøve afsendtes nogle Eksemplarer til England, Tyskland og Danmark. Den 8. November havde man næste Tryksag færdig, en portugisisk A B C; Omfanget var et halvt Ark 12mo. Det er bemærkelsesværdigt, at mens man indtil for faa Aar siden i vore offentlige Biblioteker ikke ejede nogen dansk A B C ældre end 1731, saa har man længe haft den tilsvarende Tryksag i Førstetryk fra dette ganske lille danske Kolonitrykkeri. A B C'en maatte naturligvis senere optrykkes, i 1715 kom en udvidet Udgave med Bibelsprog for hvert Bogstav, 1717 og 1733 kom nye Udgaver.

Ved Aarsskiftet begyndte man paa en Tryksag, der blev en aarlig tilbagevendende Foreteelse, nemlig Almanakken. I et Brev fra Ziegenbalg og Grundler af 3. Januar 1714 hedder det: »Bey gegenwärtigem neuen Jahre haben wir abermal einen Portugisischen Calender drucken lassen, welcher unter verschiedene Europäische Nationes hier und dar versendet wird, dadurch nicht allein vielen ein Dienst geschiehet, sondern auch unsere Buchdruckerey solcher gestalt in Indien besser bekant wird. Von solchem Calender überschicken wir zugleich hierbey einige Stücke. Wenn wir hinkünfftig von dem Malabarischen Calender-Macher allezeit ein halb Jahr voraus (sintemal sich ihr Neu Jahr im April anfänget) ihren Calender in Malabarischer Sprache bekommen könnten; würden wir aus selbigem unterschiedliche Dinge mit in unsern setzen können, die auch denen Europäern curieux zu lesen seyn wür-

A ORDEM DA SALVAÇÃO,
OU

A DOCTRINA CHRISTÃ

BREVEMENTE

EM PERGUNTAS E REPOSTAS
declarada e provada

COM PRINCIPAES TESTEMUNHOS
DA ESCRITURA SAGRADA.

Juntamente com alhuãs Oraçoens e Cantigas.

TRANQUEBAR

Em India Oriental na Costa de Coromandel
Na Estâmpa dos MISSIONARIOS
del REY de DENNEMARK.

Anno 1712.

Første Bog trykt i Trankebar, udtrykt 17. Oktober 1712.

den.« Da man 1714 siger, at man »abermal« har trykt den portugisiske Almanak, maa den første være trykt allerede ved Nytaar 1712-13. Senere omtales det aarlige Almanaktryk flere Gange; i 1718 hedder det: »Sind bisher alle Jahr Tafel-Calender gedruckt worden; wie auch einige Leichen- und Hochzeitcarmina in Holländischer, Dänischer und Teutscher Sprache, jedoch mit Lateinischen Lettern.« Under 1717 ses blandt Trykkeriets Arbejder ogsaa »ein Dänischer Schreib- und Tafel-Calender«. Saa sent som 1791 omtales, at man har fremstillet den portugisiske og tamuliske Almanak. I danske Samlinger findes kun den portugisiske Almanak for Aarene 1781, 1789 og 1792 samt den tamuliske for 1790.

Imens var man baade herhjemme og i Udlandet virksomme for at skaffe Missionen kyndig Hjælp til Trykkeriet. Den 9. December 1712 udsteder Frederik IV kongeligt Brev til Kommandanten i Trankebar. »Und da Unsere geliebte Professor Trellund und Professor Lodberg [der paa Kongens Vegne førte Tilsyn med Missionen, inden Missionskollegiet blev oprettet] eine Buchdruckerey mit zugehörigen Leuten nach Ost-Indien zu schicken, und dieselbe in Tranquebar einrichten zu lassen für gut befinden: so wollen Wir allergnädigst, dass selbige Buchdruckerey daselbst ungehindert in Tranquebar eingerichtet werde. Zu welchem Ende ihr weiter den Commendanten und Secret-Rath daselbst anzuhalten habt, dass sie darinne alle assistance zu des angefangenen christlichen Wercks Beförderung und Fortpflanzung beweisen, auch denen mit der Buchdruckerey ankommenden Leuten aus alle mögliche Weise beförderlich seyn.« Da var Trykkeriet jo imidlertid allerede modtaget i Trankebar; maaske har man i København hørt, at Missionen havde Vanskeligheder med at faa det udleveret fra Kompagniet og har da villet træde hjælpende til.

Omtrent samtidig blev tre Personer med kongelig dansk Protektion sendt fra Tyskland til London for som Bogtrykkere at blive sejlet med den engelske Handelsflaade til Ostindien. Det kgl. Brev af 9. December 1712 er paa Latin og lyder i Oversættelse: »Vi Frederik den Fjerde . . . bekendtgør for alle og enhver, hvem denne Vor kongelige Skrivelse forevises, at da Foreviserne af dette, Vore Undersaatte Johann Berlin og Johann Gottlieb Adler, samt dennes Broder, en Dreng paa 14 Aar, allerunderdanigst har andraget Os om . . . at maatte rejse gennem Tyskland og Holland eller ogsaa Storbritannien og derefter videre til Søs til Trankebar i Ostindien for der at drive Bogtrykkeri, og dertil ydmygst ansøgte om, at Vi, til sikrere og bedre Udførelse af deres

†*!.*§*!.*§*!.*§*!.*§*!.*§*!.*§*!.*
†*!.*§*!.*§*!.*§*!.*§*!.*§*!.*§*!.*

A B C D E F G H I
K L M N O P Q R
S T U V W X Y Z

A B C D E F G H I K L M N
O P Q R S T U V W X Y Z.

a b c d e f g h i k l m n o p q r
s f f t u v w x y z.

A B C D E F G H I K L M N
O P Q R S T U V W X Y Z.

a b c d e f f f g h i k l m n o p q r
s f f t u v w x y z.

aõ. ç. ch. j. ß.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0.

J E - S U C H R I - S T O .

A N N O 1 7 1 2 .

Andet Trankebartryk, den portugisiske ABC 1712.

Forehavende, vilde forsyne dem med Vor Recommendation og kgl. Passport, har Vi allernaadigst opfyldt deres allerunderdanigste Ansøgning, hvorfor Vi respektive venligst og allernaadigst anmoder alle og enhver, som dette maatte komme for Øje, det være sig Konger, Fyrster og andre Øvrigheder, Gouverneurer i Byer, Fæstninger og Havnestæder, ligesom Admiraler, hvis Kongeriger, Byer, Gouvernementer, Have og Havnebyer ovenanførte Vore Undersaatter maatte betræde, dem og deres Bagage og alle øvrige Sager, som de maatte medføre, ikke alene at lade rejse sikkert, opholde sig og passere, men ogsaa hvis nødvendigt bistaa med al Hjælp og Venkab . . . «

Fra Halle medbragte Adler og Berlin en Gave, et »malabarisk Trykkeri«. Man havde der længe arbejdet med at skære tamuliske Typer og havde efter store Vanskeligheder faaet dem færdige. Inden Afsendelsen benyttede man dem i 1712 som en Prøve til at trykke Trosbekendelsen, ogsaa ledsaget af tysk og latinsk Tekst. Dette Halle-Tryk er altsaa det første, der nogen Sinde er trykt med tamuliske Bogstaver. Denne Prøve blev saa sammen med Typerne pakket til Trankebar med en Ledsageskrivelse, hvori man udtrykte Haabet om, at man saa der til Gengæld snart vilde udsende det nye Testamente trykt paa Tamulisk. Fra England medbragte man som Gave endnu 75 Ris Papir foruden et færdigtrykt Arbejde. Den ene af Missionens Grundlæggere, Heinrich Plütschau, kom i November 1712 – bl. a. for at forsøge at faa de vanskelige Arbejdsforhold i Trankebar forbedrede – til Europa og herunder ogsaa til England. Det engelske Missionsselskab anmodede ham om at skrive en kort Lærebog til Brug for den portugisiske Skole i Trankebar; den blev straks trykt i 1000 Eksemplarer, og Halvdelen oversendtes til Brug for Missionærerne.

Johan Berlin og Brødrene Adler naaede Trankebar den 31. August og 12. September, ligesom de tamuliske Typer og 75 Ris Papir var modtaget paa dette Tidspunkt. Berlin kom dog ikke til at beskæftige sig med Trykkeriet, meddeler han i et Brev af 30. September 1713, da der allerede ved hans Ankomst fandtes en Trykker og en Sætter. Et andet Brev fra Ziegenbalg og Gründler af 13. September 1713 fortæller om disse Personer: »Weil aber einige Lettern allzu wenig mitkommen sind, und einige gäntzlich mangeln, so muss Herr Adler erst die wenigen vermehren, und die mangelnden von neuen verfertigen, ehe wir was setzen können. Mit der Zeit soll er auch eine kleinere Schrift zum Abdruck des A. und N. Testaments verfertigen; dass man die heilige Schrift in einen bequemen Band bringen könne, und in das Papir nicht

allzusehr hinein greiffen dürffe. An Materialien zu neuen Stempeln und Lettern fehlets uns nicht, nur aber will Zeit und Mühe darauf gewendet seyn. Und weil geschickte Personen hierzu herein geschickt sind, wir auch vorhero schon, seit einem gantzen Jahre her, einen verständigen Buchdrucker bey diesem Wercke gehalten und noch halten; so hoffen wir, dass die Buchdruckerey in beyden Sprachen, so wol Malabarischer als Portugisischer, in guten Stand wird gebracht werden können. Es sollen auch so fort Indeaner, und zwar 2 Knaben aus unserer Schule, darzu angewiesen werden: wie denn der eine schon vieles in der Portugisischen Buchdruckerey begriffen, und beydes etwas setzen und wieder ablegen kan. Auch soll das Stempelmachen und Schriftgiessen ein solcher alhier lernen, nemlich unser bisheriger Buchdrucker, von dem wir versichert seyn können, dass er seine gantze Lebenszeit alhier bey diesem Wercke verbleiben wird. Von dem, was alhier schon gedruckt ist und künftighin gedruckt werden wird sollen einige Exemplari Ihnen übersendet werden . . .« Her har man altsaa en Mand, der har forpligtet sig til at virke som Bogtrykker paa Livstid. Desværre nævnes hans Navn ikke.

Man har iøvrigt store Planer, allerede inden man er kommet i Gang. Saa snart nu først den fuldstændige Bibel er trykt i det tamuliske Sprog, hedder det, skal et fuldstændigt Leksikon (og Manuskriptet til et saadant, skrevet paa Palmeblade for at spare Papir, var allerede færdigt 25. Juni 1712, det omfattede 40,000 Ord, men blev aldrig trykt) og Grammatik udarbejdes, for at vore Efterkommere maa have mindre Vanskelighed ved at lære dette vanskelige Sprog. At det tamuliske og malaiske Sprog skulde være ens, saadan som Herbelot omtaler det i sit Bibliotheca orientalis S. 538, er ikke rigtigt, man finder ikke den ringeste Overensstemmelse. Paa malaiske Sprog har Hollænderne i Batavia trykt nogle Bøger, hvoraf vi ejer nogle, for at sammenligne det malaiske Sprog med det tamuliske. Men vi har ikke set nogen Bog hos Hollænderne, der var skrevet eller trykt med de særlige malaiske Typer; hvad vi hidtil har set, var trykt med latinske Typer, som kun Europæerne og ikke de indfødte Malajer kan læse.

Den 28. Marts 1713 er den første Katekismus paa Portugisisk færdig, en Tryksag der atter og atter bliver genoplagt i de følgende Aar, og den 29. Juni er en portugisisk Salmebog udtrykt, »es bestehet in 100 auserlesenen Liedern, so alle aus dem Teutschen ins Portugisische übersetzt sind, ausser wenige, darinne man seine Freyheit behalten«. Andetsteds oplyses, at Oversættelserne er taget af Freylinghausens Sangbog. Ogsaa denne Bog optrykkes og

forøges stadig, nemlig 1719, 1736–43, 1744, 1765–75, 1810 og 1821. Den 19. September 1713 er man naaet saa vidt med Støbningen af de tamuliske Typer, at Sætningen af den første Bog paabegyndes, og 25. Oktober er Bogen færdig; Omfanget var 4 Ark 8vo. Den tamuliske Titel lyder »Akkiänattei wælipaduttugira wêdapôramânam«, hvilket forklares som »Ein Gesetz-Regel, welche zeigt, was das Heydenthum für eine abscheuliche Sache sey, und wie diejenige so darinnen stehen, davon errettet und selig werden können«. I November 1728 genoptryktes Bogen i et Oplag paa 300 Eksemplarer og med ændret Titel. Grunden hertil var, at man havde konstateret, at to af Ordene i den oprindelige Titel havde en foragtelig Klang i de indfødtes Opfattelse. Da tredie Oplag var færdigt 2. Oktober 1745, var Antallet 1136 Eksemplarer. Den 13. November 1713 har man fuldendt Trykningen af Katekismen paa Tamulisk; ogsaa denne hører i de følgende Aar til de stadig tilbagevendende Tryksager.

Missionærerne havde fortsat store Vanskeligheder med de danske Mynigheder i Trankebar, der paa det voldsomste modarbejdede Missionen; en Overgang lod Kommandanten endog Ziegenbalg arrestere. Ogsaa Bogtrykkeriets Virksomhed blev paa Trods af den kongelige Ordre modarbejdet; bl. a. gjorde man opmærksom paa, at det var ulovligt at trykke uden Censur. »Wie aber alle gute Anstalten bey diesem Werck musten unter vieler Widerwärtigkeit angefangen und fortgeföhret werden, so ging es auch hiermit. Denn es funden sich Leute, so da sagten: Wir wolten wider das Königliche Gesetz ohne Censur Bücher drucken, welches uns nicht wohl gelingen würde. Wir meldeten dieses alsobald den 5. Jan. 1713 nach Copenhagen.« Denne Henvendelse forblev ikke uden Resultat. Et kgl. Brev af 12. Februar 1714 meddeler bl. a., »dass alle die Bücher und Schriften, welche ihr zur Fortsetzung dieses göttlichen Werckes im Druck ausgehen zu lassen gut findet, es sey in Malabarischer oder andern Sprachen, dürfen und sollen ohne jemandes Hinderniss, es seye auch worinne es wolle, ohne einige Censur nach dem Gesetze, gedrucket und herausgegeben werden; von welchen Schriften und Büchern ihr jährlich mit Unsern herinkommenden Schiffen der Octroyrten Ost-Indischen Compagnie einige Exemplar an Unsere gel. Professor Herr Joh. Trellund und Professor Herr Jac. Lodberg einzusenden habt . . .«. Ydermere udstedtes fire Dage senere et særligt kgl. Brev til Kommandanten i Trankebar, at han skulde bistaa Missionærerne paa enhver Maade, ogsaa i Fald det drejede sig om Bogtrykkeriet.

A EXPLICAÇÃO
DA DOCTRINA CHRISTÃ
SEGUNDO A ORDEM DO
CATECISMO
DO B. LUTHERO,
EM PERGUNTAS E REPOSTAS
PROPOSTA,
E COM NECESSARIOS TESTEMU-
nhos da ESCRITURA SAGRADA
provada:
TRADUZIDA EM LINGOA PORTUGUESA
pelos
MINISTROS DA PALAVRA DE DE-
US E MISSIONARIOS DEL REY DE
DENNEMARK.

TRANQUEBAR

Em India Oriental na Costa de Coro-
mandel, na Estampa dos ditos
Missiónarios.

No Anno de 1713.

Man kunde tro, at det var denne Bestemmelse, at Trykkeriet skulde indsende Eksemplarer af alt, hvad man fremstillede, som vi kunde takke for, at Det kgl. Bibliotek er relativt vel forsynet med vort ældste Kolonitrykkeris Produktion. Men det synes ikke at være Tilfældet. De fleste tidlige Trankebartryk i Det kgl. Bibliotek har man først faaet med Hjelmskjernes Samling 1807. De af Trykkeriet iflg. Befaling afleverede Eksemplarer maa da antages at være blevet i Missionskollegiet og tilintetgjort der ved Københavns Brand 1795. I Det kgl. Bibliotek savnes meget i Dag, og Mulighederne for at fremskaffe de manglende Tryk er desværre minimale. Til Brug for den under Udarbejdelse værende Haandbog »Thesaurus librorum Danicorum« er nu affattet en historisk Bibliografi over Trankebar-Trykkeriets Arbejder, der paa dette Omraade vil vise en ret væsentlig Forøgelse af de i »Bibliotheca Danica« registrerede Tryk. Forøgelsen er altsaa alle Tryk, der ikke findes i danske Samlinger.

Paa denne Tid paabegynder man Sætningen af et af Trykkeriets Hovedværker, det nye Testamente. Den 23. September 1714 var første Del færdig og 13. Juli 1715 anden og sidste. Oplaget var 500 Eksemplarer. Der er den Ejendommelighed, at anden Del er trykt med mindre Skrift og i mindre Format end første, hvilket skyldes Mangel paa Papir. Dog lod man af anden Del de sidste 100 Eksemplarer trykke paa samme Papirformat som første, for at de kunde indbindes sammen. Anden Udgave var færdigtrykt 25. April 1724 – men med 1722 paa Titelbladet – og Genoptrykning fandt Sted igen 1758, 1788 og 1810.

Tredie Udgave af det nye Testamente i Trankebar har iøvrigt en lille Historie. Omkring 1734 beslutter man sig til at foretage en gennemgribende Revision med Henblik paa et nyt Oplag. Missionærerne C. T. Walther, C. F. Pressier og A. Worm begynder med Matthæus-Evangeliet, og i 1737 er man naaet saa langt, at Sætningen kan begynde den 5. December; den 25. Marts 1739 er Trykningen færdig. Arbejdet blev imidlertid meget kraftigt angrebet og betegnes som komplet uforstaaeligt for de indfødte. Det videre Oversættelsesarbejde blev derfor standset, og da Testamentet 1758 kom i tredie Udgave, var det Ziegenbalgs oprindelige Oversættelse, man benyttede.

I 1714 fremstillede man en for en saa lille Virksomhed som Trankebarmissionen mærkelig Tryksag, nemlig en Bibliografi. Det er en Fortegnelse over det lille Missionsbiblioteks Bogbestand, omfattende 3 Ark i Folio. Det

oplyses, at Kataloget bl. a. fremstilles, for at europæiske Velyndere kan se, baade hvad man allerede har, og hvad endnu fattes. Da Ziegenbalg samme Aar rejste til Europa, tog han 50 Eksemplarer med til Uddeling blandt formaaende Velyndere. Man maa øjensynlig have været tilfreds med Resultatet, for i 1721 trykker man en ny Fortegnelse, dennegang paa 4 Ark 8vo.

Den portugisiske Salmebog havde man allerede fremstillet 1713, og den 24. Januar 1715 havde man fuldført en tilsvarende tamulisk Sangbog med 48 Sange, tilrettelagte og oversatte af Ziegenbalg. Den blev genoptrykt i stadig forøget Skikkelse 1721, 1723, 1733, 1756, 1779 og 1807.

Fra omkring Aaret 1716 har man en Oversigt over Trykkeriets Type-materiel. »Die gegossenen Lettern, mit welchen ordentlich in der Buchdruckerey bearbeitet wird, sind bisher gewesen die Portugiesische und Malabarische Lettern, wozu nun auch die Teutsche kommen sind. Die Portugiesische sind 1) Kleine Canon antiqua versalia. 2) Doppelte Cicero. 3) Cicero antiqua. 4) Cicero Cursiv. Die Malabarische [tamulische] Lettern sind 1) Grobe Cicero, 2) Kleine Cicero, 3) Mindere Corpus. Die verfertigte teutsche Schrift heisset Cicero. Diese Schriften liegen in 12 Schrift-Kasten, nach Teutscher Art gemacht: die Englische Schrift-Kasten aber sind zu Titul Kasten genommen worden.

Vom Stempel-Schneiden und Schrift-Giessen ist dieses zu gedencken: 1) Sind Stempel und Matern fertig zu einer neuen Malabarischen Schrift, Cicero genannt. 2) Sind Stempel und Matern verfertiget zu einer kleinen Malabarischen Schrift zwischen Corpus und Petit-Kegel, genannt klein Corpus. 3) Haben wir die kleine Canon-Matern Lateinisch in Versalien, so aber anietzo noch nicht zugerichtet sind. 4) Haben wir doppelte Mittel-Matern Teutsch, aber auch noch nicht zugerichtet. 5) Sind auch 50 Stück Anfangs-Buchstaben in Holtz geschnitten auf dreyerley Kegel. 6) In der Giesse-ry haben wir zwey Instrumenta &c. Es würde in dieser Officin weit mehr ver-richtet werden können, wenn es uns nicht öfters bald an diesen bald an jenen Materialien fehlete, welche wir theils erstlich mit denen Europäischen Schiffen erwarten, theils von andern Orten in Ost-Indien erst her verschrei-ben müssen. Indess sey GOTT dafür gelobet, dass nun diese Kunst immer besser alhier fundiret wird, dass sie in denen Künftigen Zeiten bey der Mis-sion ein beständiges annexum seyn kann.« Man var altsaa efter Omstæn-dighederne allerede ganske godt forsynet, og hvad man manglede, forarbej-dede man selv.

Ogsaa paa et andet Omraade viser Ziegenbalg et forbløffende Initiativ, nemlig med Hensyn til Fremskaffelse af Papir. Allerede den 3. Januar 1714 skriver han, at det vilde være en stor Fordel for Bogtrykkeriet, hvis vi kunde indrette en Papirmølle. Vi havde allerede forsøgt det, saafremt vi havde haft Midler og fornøden Bistand til det. Det synes os nemlig ikke umuligt, omend det maatte foregaa paa anden Maade end i Europa. Alle fornødne Materialer er for Haanden med Undtagelse af Lim, der maa komme fra Europa. Af en Hedning, der har været Papirmager i Kina, forfærdiges her et graat Indpkningspapir til Silkestoffer og Kattunvarer. Vi tror ogsaa, han vil kunne forfærdige hvidt Trykpapir, hvis vi vil lønne ham og give ham fornødne Instruktioner. Dog maa saadant indtil videre udskydes.

Dermed var Tanken dog ikke skrinlagt. Ziegenbalg er klar over, at naar Stempelskæring, Forfærdigelse af Matricer, Skriftstøbning, Sats og Trykning engang er bragt paa ret Fod i dette Land, vil denne Kunststart ikke nøjes med det ene Sprog, men vil kunne arbejde med andre ostindiske Sprog. Overhovedet for de sorte i Madras har allerede søgt Information, om man ikke kunde støbe Typer til det wartugiske [telugiske] Sprog og oprette et Trykkeri deri. Forskellige fornemme Mohrere [Muhamedanere] er ogsaa kommet til os med Forespørgsel, om vi ikke kunde trykke Bøger i deres eller det arabiske Sprog. Der vilde være endnu større Begær herefter blandt de ostindiske Folk, hvis Papiret her ikke var saa sjældent og kostbart.

Ogsaa fra Europa og især England er man interesseret i, at Missionen bliver selvforsynende med Papir, og i 1716 realiseres Planen. Der fortælles herom, at da vi fik at vide, at man her i Landet fremstillede Indpkningspapir, saa sendte vi to Folk derhen for at søge nærmere Underretning. Efter nogle Dage vendte de tilbage med to Papirmagere og Prøver paa deres Arbejde. Det viser sig uanvendeligt, er ikke limet og bliver hængende i Bogtryktyperne. Efter at have arbejdet nogen Tid med det gav Adler et udførligt skriftligt Forslag til Indretning af en brugelig Papirmølle. Det lykkedes at gøre Kommandanten Johan Sigismund Hassius – som man ellers havde haft saa mange Kvaler med – interesseret i Foretagendet, og det besluttes at bygge Møllen og drive den i Fællesskab saaledes, at Kommandanten og Missionen hver ejer Halvparten. Af Produktionen skulde Kompagniet og Missionen hver have det nødvendige Papir frit; hvad der fremstilledes herudover skulde sælges, og til Kompagniet skulde Missionen herfor svare 1 fano i Afgift pr. Ris. Da Damme og Floder kun indeholdt Vand i Regn-

tiden, kunde Møllen ikke drives ved Vandkraft, Drivkraften skulde være Oksetræk. Den 13. Januar 1716 lagde man Grundstenen til Møllen, og 20. December s. A. var man saa vidt, at Fabrikationen kunde begynde. Indtil da havde man ofret 2700 Rdlr. paa Værket, og det tilføjes, at det endnu vil koste 500 Rdlr., inden det er helt færdigt. 22 Personer, næsten udelukkende indfødte, er beskæftiget ved Møllen. Okserne, der trækker hele Værket, udskiftes hveranden Time.

Papirmøllens Drift maa have fungeret tilfredsstillende, i 1718 erfarer man, at Trykkeriet udelukkende arbejder med Papir af egen Tilvirkning, og at man faar tilstrækkeligt af det.

I November 1722 har man solgt Papirmøllen, men da havde Ziegenbalg ogsaa været død i to Aar. Det omtales, at man har haft Vanskelighed ved at skaffe Materialer i tilstrækkeligt Omfang, saa Arbejderne flere Gange maatte gaa ledige. Ved Salget faar Missionen sine investerede Penge igen og haaber saa, der kan skaffes tilstrækkeligt Papir fra Europa. I samme Maaned omtales, at man mangler Papir; man forsøger at skaffe det fra Madras, men der er intet at faa. I 1725 laver man Papir af Makulatur, og iøvrigt er Papirmanglen Aarhundredet ud en stadig tilbagevendende Klage. Tre Aar senere, i 1725, maa Missionen endda købe selve Bygningen igen, da man mangler Plads til en Skole, men Navnet »Papirmøllen« vedblev at følge Bygningen saa langt fremefter, som den omtales.

Ziegenbalg fik Ret i, at Trykkeriet vilde kunne opnaa Betydning ogsaa for Missionerne paa de andre indiske Pladser. Allerede i Maj 1716 trykker man en engelsk Lærebog, Thomas Dyche: *A Guide to the English Tongue* for den engelske Præst Stevenson, til Brug for den i Madras oprettede engelske Vajsenhusskole. Den genoptrykkes 1723, og ogsaa senere hører man flere Gange, at der fremstilles Bøger for Missionerne i Madras, Cudulur og Batavia. I 1731 oplyses, at Skriftstøberen, hvis Navn er Peter Mickelsen, er ifærd med at skære Stempler til den telugiske Skrift til Brug for Missionen i Madras; til dette Arbejde kunde de indfødte erfaringsmæssigt ikke oplæres. Men i 1743 er Skæringen af Stemplerne standset, dels af Mangel paa mundtlige Anvisninger, dels paa Grund af Stempelskærerens og Skriftstøberens svækkede Syn, og endelig er han død! Efterhaanden oprettes der Trykkerier rundt om i Indien; 1785 fandtes der fire Trykkerier i Calcutta – alle drevet af Europæere – andre Pladser med egne Trykkerier omkring 1790 var Bombay, Madras, Colombo, Pondichery og Isle de France.

BIBLIA DAMULICA
SEU
QUOD
DEUS OMNIPOTENTIS
SIMUS SEMETIPSUM EX SUA ÆTERNITATE
CLARIUS MANIFESTATURUS
DE COELO
EST
LOCUTUS
VETERIS TESTA-
MENTI
PARS PRIMA

in qua
MOSIS LIBRI QVINQUE, JOSUE LIBER UNUS
ATQUE LIBER UNUS JUDICUM

Studio & Opera

BARTHOLOMÆI ZIEGENBALGII

Missionarii ad Indos Orientales

in

LINGUAM DAMULICAM

versu

continentur.

TRANQUEBARIÆ In Hicore Coromandelino,

Typis & sumptibus Missionis Danicæ

MDCCLXXIII.

Latinsk Titel til samme.

Af større og vigtigere Værker, der i de følgende Aar udførtes i Trankebartrykkeriet, maa nævnes Davids Salmer, som udsendtes først paa Engelsk 1717, Portugisisk 1721 og Tamulisk 1724. I 1719 begyndte man med Fremstillingen af de fem Mosebøger en portugisisk Oversættelse af det gamle Testamente; den blev fortsat med nye Bind i 1732, 1738, 1744 og afsluttet i 1751 med de fire store Profeter. For at fortsætte dette Bibeltryk fik man fra England 1732 skænket et fuldstændigt Sæt portugisiske Typer foruden et godt Forraad af Papir. Oversættelsen var dog kun delvis originalt Arbejde; man benyttede en af Joam Ferreira A. d'Almeida tidligere besørget Oversættelse, som fandtes i Missionens Bibliotek. Men desuden fremkom naturligvis mange andre Tryksager. Af Bøger havde man indtil Ziegenbalgs Død 1719 fremstillet 29 forskellige, heraf flere endda optrykt gentagne Gange og i stadig udvidet Form.

I 1719 begyndte man Trykningen af det Værk, der staar som det fornemste Monument over den danske Missionsvirksomhed i Indien og det største Arbejde, der er fremstillet i Trykkeriet i Trankebar, den smukke Kwartudgave af Bartholomæus Ziegenbalgs og Benjamin Schultzes tamuliske Oversættelse af det gamle Testamente. Ogsaa her havde Ziegenbalg lagt Grunden; vi har allerede tidligere hørt ham omtale sine Planer i denne Henseende, og i 1713 havde han paabegyndt Oversættelsen. I de følgende Aar fik han ikke Tid til at gaa videre, men i 1717 tog han fat igen, og da han i 1719 var naaet til Dommernes Bog, paabegyndtes Arbejdet i Trykkeriet. Men saa døde Ziegenbalg, og Arbejdet laa stille en Tid, indtil Ziegenbalgs Efterfølger som Missionens Leder, Benjamin Schultze, 1723 fortsatte Arbejdet. I Juni 1720 var første Bind færdigtrykt – men med 1723 paa Titelbladet – og under dette Aar hedder det: »In Indien war sonst keiner vorhanden, der zu dieser so nöthigen und nützlichen Arbeit an der Malabari-schen Bibel wäre geschickt gewesen. Nachdem also Herr Schulze das Vorhaben unter hertzlichen Gebet vor Gott fleissig geprüft, machte er den 18ten Martii mit der Uebersetzung des Buchs Ruth in Gottes Namen den Anfang . . . zu der Arbeit selbst wurden ordentlich des Tages sechs Stunden angewendet . . . Er hatte also bereits die Bücher Ruth, Samuelis und der Könige zu Ende gebracht, als er wegen seiner kräncklichen Leibes-Umstände und der oft sehr gefährlichen Zufälle schlüssig wurde, mit Vorbeygehung der übrigen historischen Bücher zuerst diejenigen vorzunehmen so am nächsten zur Erbauung dienen konnten. Zu denselben gehörte insonderheit der Psalter:

welcher denne auch nebst den Sprüchen Salomonis noch in diesem Jahre zum Stande kam.« I de følgende Aar fortsætter han Arbejdet. Den 5. August 1726 var andet Bind færdigtrykt, og 3. Oktober 1727 kom tredje Bind fra Pressen. Endelig den 26. September 1728 var sidste Bind færdigt, indeholdende de apokryfiske Bøger. Oplagets Størrelse var af de tre første Bind 400 Eksemplarer, af de apokryfiske derimod kun 200, og dette Bind har heller ikke nogen Delsangivelse paa Titelbladet. I to Eksemplarer af Værket, som jeg har haft i Haanden, var første Bind trykt paa det i Trankebar forarbejdede Papir. Det er graat med mange mørke Nistre. De følgende Bind er derimod trykt paa europæisk Papir. I Hjelmstjernes Samling i Det kgl. Bibliotek findes et Prøvetryk af de to første Ark af Bind 1, trykt med en større Skriftgrad end den endelig anvendte; antagelig har man været bange for Papirforbruget og derfor benyttet den mindre Skrift.

Anden Udgave blev paabegyndt 1771, men var først færdig 25 Aar senere, i 1796. Oversættelsen eller Bearbejdelsen var forestaaet af Missionæren Johann Ph. Fabricius og gennemset af den 1780 afdøde Missionær Daniel Zeglin samt af Tolken ved det danske asiatiske Kompagni Danielpullei. I 1818 var første Del af en tredje Udgave færdigtrykt.

Bøgernes Indbinding blev i Begyndelsen forestaaet af en af Kompagniets Betjente, som havde lært Haandværket og paa sine Fridage mod Betaling arbejdede for Missionærerne. For dog at være mere uafhængig lod man ham oplære en af Missions skolens Dreng. I 1726 ses, at Missionsbogbinder Timotheus, der har været i Europa for at lære Haandværket, er meget syg, og han dør samme Aar den 2. Juli af Tuberkulose. Til Hjælp ved Indbindingen har man nu to Soldater, som er oplært i Missionens portugisiske Skole og der har lært Bogbinderhaandværket saa godt af Timotheus, at de er blevet lige saa dygtige som denne. Iøvrigt omtales, at de indfødte udmærket er i Stand til at lære Bogbinderhaandværket; det er brugbart Arbejde, de leverer. En ganske interessant Oplysning gives om Indbindingsmaterialet. I Marts 1726 er en fornem indfødt paa Besøg. Han faar forevist forskellige Indretninger, »unsere Englische Schlag-Uhr, ein Barometrum und Thermometrum, die Land-Charten von den vier Theilen der Welt, nebst dem Globo, die Bibliothec und Buchdruckerey. Er bewunderte alles, und bezeigte sich sehr vergnügt darüber. Wir schenckten ihm ein Malabarisch Neues Testament in Wachs-Leinwand eingebunden. Denn alles Leder ist ihnen eckelhaft«. Til eget og andre Europæeres Brug anvendte man dog Skind som Indbindings-

materiale. Ogsaa senere hører man, at der anvendes indfødte i Bogbinderiet; i 1748 er tre Personer beskæftiget her. Da Trykkeriets Produktion paa denne Tid var minimal, er det antagelig tidligere Tidens trykte Arbejder, man har oparbejdet. 1769 arbejdede to Personer og en Lærling i Bogbinderiet.

1725 paaabegynder man Fremstillingen af en lille aarligt tilbagevendende Tryksag. Det berettes, at man har bemærket, at selv Europæerne i Trankebar ofte er uden Kendskab til Missionens forskellige Indretninger og Arbejder. Man har derfor besluttet sig til hvert Aar at udsende en kort Beretning som en særlig Tryksag. Saadanne Beretninger – de omfatter hver et Kwartblad – kendes for Aarene 1725 til 1796 med Titel: »Kurtzgefasste Nachricht von der hier zu Trankebar angerichteten Kgl. Dän. Mission.« Paa dansk Sprog kendes tilsvarende Oversigter for Aarene 1725 til 1730. De blev naturligtvis ogsaa sendt til Missionens Velyndere i Europa. En tilsvarende Oversigt for Madras og Cudulur trykte man 1744-53 for de derværende Missioner.

En anden af de mere vigtige Publikationer fra den Tid er en af Missionæren Nicolaus Dal fra Slesvig udarbejdet portugisisk Grammatik i fire Bind, der blev trykt 1725-31. 1734 kom en lille tysk-tamulisk Grammatik til Skolebrug, og endelig 1739 en udførlig latinsk-tamulisk Grammatik udarbejdet af den italienske jesuitiske Præst Constantin J. Beschius, hvortil C. T. Walther skrev en Kommentar. Under sin Europarejse 1714 havde Ziegenbalg dog allerede udarbejdet en kortere tamulisk Grammatik, der var blevet trykt i Halle. C. T. Walther, der hører til de mere produktive af Missionæerne, udarbejdede en ret udførlig Kirkehistorie, der var færdigtrykt 1735; anden Udgave blev trykt 1796-98.

Omkring 1740 er Bogtrykkeriets Glansperiode passeret. Hvad der derefter fremstilles er med enkelte Undtagelser Repriser. Aktiviteten var nøje knyttet til Missionæernes Personlighed, og man kan gennem en kronologisk Fortegnelse over Trykkene næsten aflæse, hvor længe de bedste af Missionæerne gjorde Tjeneste i Trankebar. Ziegenbalg døde 1719 og efterfølges af Johann Ernst Gründler, der dør Aaret efter. Han efterfølges af Benjamin Schultze, der 1728 forflyttes til Madras, men dog endnu nogen Tid interesserer sig for sit tidligere Hjemsted. Derefter følger Triumviratet Nicolaus Dal, død 1747, Chr. Fr. Pressier, død 1738, og Chr. Th. Walther, der rejser hjem 1739. Efterfølgerne har mistet Forstaaelsen af den Betydning, et aktivt Trykkeri kunde have. I 1748 forestodes Trykkeriarbejdet kun af een Person, der fik Hjælp af en Soldat paa dennes Fridage, men det oplyses samtidig, at

Bogtrykkeren ogsaa overkommer Arbejde i Skolen. Hvad man før kunde trykke paa nogle Maaneder, tager nu flere Aar.

1745 begynder man saaledes Trykningen af fjerde og sidste Afdeling af den portugisiske Udgave af det gamle Testamente, de fire store Profeter, og er først færdig 26. August 1751. Tilmed er det ikke engang Missionærernes egen Oversættelse, men en Tekst, man ejede i Biblioteket, oversat omtrent Hundrede Aar tidligere af Joam Ferreira A. d'Almeida. Hvad denne ikke havde bearbejdet, orkede man ikke selv at gaa i Gang med. »Denn die Apocrypha hat Herr Ferreira nicht übersetzt, und wir werden uns auch fürs erste noch an die Uebersetzung derselben nicht machen, weil sie so gar nöthig nicht sind.«

Ogsaa Skriftstøbningen, som man tidligere havde lagt megen Vægt paa for at skaffe Trykkeriet de nødvendige Fornylser, forsømmes. 1748 meddeles, at de nødvendige Skrifter støbes af en Soldat paa dennes Fridage; samtidig søger han at oplære en anden.

Da man ikke selv kan fremstille uundværlig Litteratur, søger man at faa den andetsteds fra, hvad jo ogsaa var nemmere for Missionærerne. 1751 faar man teologisk Litteratur trykt i indiske Dialekter sendende fra England, Arndts »Paradiesgärtlein« trykkes i Halle baade paa Portugisisk og Tamulisk, »arabiske« Testamenter faar man fra London.

Har man haft Lejlighed til at se ældre indiske Tryk, der vel at mærke ikke straks efter Trykningen er overført til europæiske Samlinger, vil man have bemærket, at de i Reglen er baade meget beskadiget af Insekter og løse i Papiret paa Grund af daarligt Limindhold. Vi har allerede hørt, at Limen maatte indføres fra Europa, og med Hensyn til Insektangrebene faar man en Oplysning i 1751. I det tamuliske Sprog, hedder det, arbejder vi nu paa Revision og Trykning af Apostelhistorien, efter at vi har gennemset de fire Evangelier paa Tamulisk og givet dem til Tryk. Men de hvide Myrer har gennemædt og beskadiget de to første Ark meget; derfor har vi været nødsaget til at lade disse trykke endnu en Gang. Da Antallet i vort Lagerrum af trykte Sager stadig vokser, og saadanne Insekter let generer i disse varme Lande, naar for meget Papir ligger ovenpaa eller ved Siden af hinanden, har vi gjort Anstalter til at faa Sagerne mere fra hinanden, saa den friske Luft bedre kan strømme igennem.

Omkring Midten af Halvtredserne maa man være blevet klar over, at en Bedring af Trykkeriets Forhold burde forsøges. Den 13. November 1754

afrejser fra København Johann Christian Meissel, hvis Forældre boede i Flensborg, for at have Opsigt med Bogtrykkeriet. Han ankom til Trankebar 2. Juli 1755 og var derefter Faktor til sin Død; hvornaar den indtræffer ses ikke. Og nogen Bedring synes det at have betydet.

1757 til 1765 trykker man det nye Testamente paa Portugisisk. Heller ikke her var Oversættelsen noget Resultat af Missionærernes Flid og Kundskaber. Man tyede endnu en Gang til Joam Ferreira d'Almeidas Arbejde, hvis nye Testamente allerede før Missionens Oprettelse havde været trykt to Gange i Holland i Kvartformat. I 1712 lod det engelske Missionsselskab til Brug for Missionærerne paa de forskellige Pladser i Indien trykke et særligt Oktavoplag i 1250 Eksemplarer i Amsterdam. Heraf fik Trankebarmissionen i første Omgang 214 indbundne Eksemplarer. Naar der i den nye Udgave fra 1765 tales om et Optryk, er det ikke af noget Trankebartryk, men et Optryk af det engelske Missionsselskabs Oktavudgave fra 1712. Trykningen stod paa i ni Aar. Da man i Bartholomæus Ziegenbalgs og Benjamin Schultzes Tid trykte den tamuliske Oversættelse af det nye Testamente, var Arbejdet tilendebragt paa mindre end to Aar, 1714-15.

1761 er man i Færd med at genoptrykke den lille Katekismus, i 1762 trykker man stadig paa den, og 1763 har man været tre Aar om at trykke et nyt Oplag af den store Katekismus. 1764 er man naaet ned til, at Bogtrykkeriet »liefert nach und nach einige Bogen«.

1765 udviser man et virkeligt Initiativ, idet man gaar igang med at trykke 500 Eksemplarer af J. Arndts paa den Tid meget yndede Opbyggelsesbog »Paradiesgärtlein« paa Portugisisk, »Horta de Paraiso«, og ikke anvender det portugisiske Forlæg, man havde i Udgaven trykt i Halle, men en af Johann Ph. Fabricius foretaget ny Oversættelse. Fabricius var 1739 ordineret i København og kom til Trankebar 1740. Han traadte 1742 i engelsk Tjeneste og afløste 1743 Benjamin Schultze ved Missionen i Madras. »Horta de Paraiso« blev genoptrykt 1780-82. Fabricius hører til de fremtrædende inden for Missionen i Indien. Da man 1771-96 fremstiller anden Udgave af det gamle Testamente, er det som før nævnt Fabricius, der bearbejder Ziegenbalgs og Benj. Schultzes oprindelige Oversættelse. Men selve Trykningen stod altsaa paa i femogtyve Aar.

1768-69 arbejdede fire Personer foruden en Lærling i Bogtrykkeriet, men paa Grund af Defekter blandt tamuliske Typer og fuldstændig Mangel paa anvendelige portugisiske, har man ikke kunnet fremstille noget større

Arbejde. 1770 er ogsaa selve Trykpressen beskadiget, og under 12. Februar oplyses, at Arbejdet nu ligger ganske stille af Mangel paa Typer, »bis wir durch göttliche Hülfe aus Halle neue erhalten«. At lidt lokal Haandkraft maaske vilde være virkningsfuld, synes ikke at strejfe de ledendes Tanker. Man havde dog ellers tidligere baade skaaret og støbt fuldstændige Skriftgrader, der gjorde god Virkning gennem adskillige Aar. Endelig 1771 modtager man med Skibet fra Europa baade portugisiske og tamuliske Typer, uden at man dog derfor faar noget Indtryk af større Travlhed i Trykkeriet. Samme Aar hører man, at den hidtidige Hovedbogtrykker, Schawrirajen, som siden salig Faktor Meissels Død har forestaaet Missionsbogtrykkeriet som Faktor, er død 23. Oktober. Han omtales som en duelig Bogtrykker, hvortil endnu kom, at han var i Besiddelse af betydelig Færdighed i at udskære de store ornamenterede Begyndelsesbogstaver i en særlig indisk Træsart.

1773 skyder man Skylden for manglende Produktion paa Udeblivelse af en Papirgave fra det engelske Selskab, Aaret efter har man faaet Papir baade fra England og Danmark, og i 1775 skænker det engelske Selskab igen 40 Ris Papir til det tamuliske gamle Testamente.

En ny Faktor ankommer fra Europa 1777, ved hans Hjælp er Trykkeriet sat i ny og forbedret Tilstand, siger man, og oplyser i 1790, at han hedder Becker. Men i 1800 er man igen kun »langsam beschäftigt«.

I det nittende Aarhundrede svinder Trykkeriets Betydning stadig. 1811 trykker Missionstrykkeriet i Calcutta det nye Testamente paa Tamulisk i 5000 Eksemplarer, den derværende engelske Mission sender ogsaa den danske Mission i Trankebar tamuliske og portugisiske Skolebøger, omend økonomiske Forhold gjorde, at det ikke var i saa stort et Antal som ønskeligt. Dog trykker man i 1811 i Trankebar paa den Tid 1000 Eksemplarer af Salomons Ordsprog, Salmerne og et Udvalg af Bibelord. Og det er iøvrigt sidste Gang, Trykkeriet nævnes i Beretningerne.

Mod Slutningen er Produktionen væsentligst enkelte Smaatraktater. Bogtrykkeriet i Trankebar havde udspillet sin Rolle.

SUMMARY

The first Danish East Asiatic Company was founded March 17th, 1616. On November 29th, 1705 german-born BARTHOLOMAEUS ZIEGENBALG and HEINRICH PLÜTCHAU, missionaries trained at Halle, were sent to Trankebar and there founded the very first Evangelic mission to India. Ziegenbalg was the cultural leader, good at languages and a capable organizer whose work proved to be of lasting importance. 1708-11 he translated the New Testament into Tamil, in 1712 he received from the British "Society for Promoting Christian Knowledge" a printing press, all complete, and on October 17th, 1712 the first publication was ready, a tract in Portuguese called "A ordem da Salvaçãõ". At New Year appeared a Portuguese almanac, later issued in a Tamil version. From now on almanacs were printed every year at least until the close of the century. Most of them are now lost, in Danish collections are preserved no more than four printed specimens from c. 1781-90. Tamil types were 1712 sent out from Halle, but as a first test the Confession of Faith in Tamil was printed, together with the text in German and Latin. That was the very first essay in printing with Tamil types. At Trankebar on October 25th, 1713 the first Tamil work was ready, a tract of four sheets. The types etc. sent out from Europe were insufficient, but a local foundry was set up which for a considerable number of years supplied the necessary material.

1714-15 appeared one of the two main works of the press, a translation by Ziegenbalg of the New Testament, printed in 500 copies, and in 1719 they began setting up the other work, an attractive quarto of the Old Testament. The first part was translated by Ziegenbalg, and when he died in 1719 the undertaking was finished by BENJAMIN SCHULTZE. Vol. 1 was ready in June 1720 (dated, however, 1723 on the title-page), and vol. 4 – the Apocrypha without a volume number – was ready on September 26th, 1728. 400 copies were printed, but of the Apocrypha only 200.

Until 1719, when Ziegenbalg died, the press had published twenty-nine different books, a number of which were re-issues, a part of them augmented. Ziegenbalg's intention had been to increase the capacity of the press and undertake printing in other dialects as well for other missions. A few specimens of that kind exist from the early years of the press. 1717-22 the mission ran its own paper-mill, but at other times the paper was supplied from Denmark, Britain, or Germany. The staff generally consisted of a European head of the printing office assisted by natives. The binding was done by natives. The native population disliked leather-bound books, so the material employed was a kind of waxed linen, and leather only in copies for the use of Europeans.

By about 1740 the press had passed its prime; from then on most publications were re-issues. And during the following century the activity of the press was declining, the necessary books were produced elsewhere in India or in Europe, only a few simple tracts were still printed at Trankebar. The last revival was in 1811 when 1000 copies were printed of both the Proverbs and Psalms as well as of a selection of scriptural words.